

Wincenty Wrześniewski

Edukacja przyrodniczo-leśna w nadleśnictwach

Wprowadzenie

Opracowana pod kierownictwem L. Kuźnickiego (1988, s. 212–219) ekspertyza dotycząca poziomu nauczania biologii w szkołach podstawowych i średnich w 1988 roku wykazała, że zależy on od:

- kompetencji nauczycieli,
- jakości programów nauczania,
- jakości i dostępności podręczników i poradników dla nauczycieli,
- bazy materialnej przedmiotu,
- korelacji treści biologicznych z innymi przedmiotami,
- organizacji i zarządzania szkołą i szkolnictwem na danym terenie.

W ekspertyzie wymieniono także szereg niedoskonałości szkolnictwa wyższego i systemu edukacji, m.in. negatywne stanowisko uczelni wobec potrzeb kadrowych i materialnych zakładów dydaktyki biologii, ograniczanie wymiaru zajęć z dydaktyki biologii, rozluźnienie więzi uczelni ze szkołami ćwiczeń, słabe wyposażenie pracowni biologicznych w różne media, sporadyczne wykorzystanie obozów i wycieczek w procesie kształcenia biologicznego, nauczanie ukierunkowane głównie na zdobycie indeksu. Takie kształcenie nie generowało absolwentów o wysokiej kulturze biologicznej. Dowodem może być to, że uczeń był zaangażowany w każdy wyścig szczurów i pożyteczne akcje, ale bez refleksji i wniosków na przyszłość. Klasycznym przykładem może być akcja *Sprzątanie świata*, bardzo pożyteczna, ale nie osiągnąca głównego celu, ponieważ każdego roku przybywa śmieci w lasach.

Wiele z przedstawionych powyżej wniosków zostało zrealizowanych. Zdecydowanie poprawiła się jakość i dostępność programów nauczania, podręczników dla uczniów oraz poradników metodycznych z obudową dla nauczycieli. Duży postęp nastąpił w zakresie kontroli i oceny wiedzy i umiejętności uczniów. Zawdzięczamy to przede wszystkim kadrze naukowej zatrudnionej w zakładach dydaktyki biologii wyższych uczelni oraz wielu nauczycielom gimnazjów i szkół średnich. Szczególną tu rolę odegrał Zakład Dydaktyki Biologii WSP (obecnie Uniwersytetu Pedagogicznego) w Krakowie, którym kierował prof. zw. dr hab. Wiesław Stawiński oraz Zakład Dydaktyki Biologii i Ochrony Środowiska Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach, którym kierowała prof. zw. dr hab. Danuta Cichy. Z drugiej strony, wiele problemów nadal nie zostało rozwiązanych, szczególnie dotyczy to wyposażenia

pracowni biologicznych, korelacji treści biologicznych z innymi przedmiotami, organizacji praktyk pedagogicznych, wykorzystania ekosystemów naturalnych i sztucznych, w tym także ogrodów szkolnych oraz obozów i wycieczek w procesie kształcenia biologicznego.

Badania nad stanem bazy materialnej przedmiotu biologia w średnich szkołach w Wielkopolsce wykazały, że wiele jej składników nie spełniało wymagań edukacyjnych. Wielu nauczycieli nie wykorzystywało w procesie kształcenia biologicznego naturalnych okazów, w konsekwencji scenariusze lekcji były werbalne (Wrześniewski, Kościańska 2005). Ten styl nauczania ma już negatywne skutki. Świadczą o tym słabe wyniki uczestników w części praktycznej Międzynarodowej Olimpiady Biologicznej.

Znaczne ograniczenie treści programowych i godzin w kształceniu biologicznym w latach 90. XX wieku z przyczyn ekonomicznych doprowadziło do obniżenia kluczowych kompetencji biologicznych społeczeństwa, czyli tych zdolności człowieka, które pozwalają rozwiązywać różnorodne problemy biologiczne w codziennym życiu (Sawiński 2000a,b; Stawiński 1985). Zanika też w społeczeństwie świadomość istniejących zagrożeń. Ponadto nie działają mechanizmy przeciwdziałające tym zagrożeniom, mimo że istnieją stosowne akty prawne. Wiele instytucji i organizacji społecznych stara się dziś ograniczyć różnymi formami i metodami degradację środowiska. Ważną rolę w tych przedsięwzięciach odgrywają Lasy Państwowe, których kadry od kilku lat prowadzą szeroko zakrojoną akcję edukacji przyrodniczo-leśnej.

Geneza edukacji przyrodniczo-leśnej

Tradycje ochrony zasobów leśnych w Polsce sięgają początków naszej państwowości. Duży zakres wiadomości o przyrodzie Polski i potrzebie jej ochrony sygnalizował Jan Długosz w dziele *Choreografia Regni Poloniae*. Dane o bogactwie polskiej przyrody przedstawił również jezuita Gabriel Rzączyński w dziele *Historia naturalia curiosa Regni Poloniae* (Sandomierz 1721), które systematycznie uzupełniał przez ponad dwadzieścia lat i ostatecznie wydał pod zmienionym tytułem *Auctuarium historiae naturalia Regni Poloniae* (Gdańsk 1742). W pierwszej połowie XVIII wieku powstały pierwsze w Polsce prywatne gabinety historii naturalnej w Gdańsku i Siemiatyczach u księżnej Anny z Sapiehów Jabłonowskiej i zrodziła się myśl kompleksowej ochrony zasobów polskiej przyrody.

Jednym z pierwszych polskich przyrodników, który tworzył dzieła przyrodnicze w języku polskim i postulował racjonalne korzystanie z bogactwa polskiej przyrody był ks. Krzysztof Kluk. W dziele *Roślin potrzebnych, pożytecznych, wygodnych, osobliwie krajowych, albo które w kraju użyteczne być mogą, utrzymanie, rozmnażanie i zażycie* zwraca uwagę na kurczenie się zasobów leśnych z powodu dużego zapotrzebowania Europy Zachodniej na drewno, smołę, dziegieć, pak i potaż. Należy podkreślić, że zapotrzebowanie na drewno wzrastało także w Polsce, rozwijały się miasta i zagłębia przemysłowe: dąbrowskie, staropolskie, stryjskie i żupy w Bochni i Wieliczce. Ks. K. Kluk obserwując nadmierną eksploatację zasobów leśnych, podjął własne studia nad racjonalnym użytkowaniem lasów. Wprowadził szereg pojęć dotyczących urządzania, uprawy, struktury i wyřębu lasów. Jego sugestie dotyczące planowej gospodarki leśnej wyprzedziły o ponad 150 lat teorię zrównoważonego

rozwoju. Wiele współczesnych myśli dotyczących doskonalenia gospodarki leśnej odnaleźć można w jego pracach.

W okresie zaborów szerzeniem formalnej oświaty przyrodniczo-leśnej zajmowały się następujące placówki: Szczególna Szkoła Leśnictwa przy Uniwersytecie Warszawskim (1816–1932), Instytut Agronomiczny w Marymoncie (1820–1862), Instytut Politechniczny i Rolniczo-Leśny w Puławach (1862–1863), Wyższa Szkoła Rolnicza (od 1901 r. Akademia Rolnicza) w Dublanach (1865–1919) oraz Studium Rolnicze (od 1890 r., a od 1910 r. Katedra Leśnictwa) na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (Wieczorek 1976). W Wielkopolsce z inicjatywy hr. Augusta Cieszkowskiego powstała w 1870 roku Wyższa Szkoła Rolnicza im. Haliny (21.11.1870 – 1.10.1876), w której wykłady z tzw. encyklopedii leśnej (4 godz. tygodniowo) prowadził prof. Józef Rivoli (1838–1926) (In memoriam 2004).

W ramach pozaszkolnej oświaty leśnej prowadzono kursy borowych. Pierwszy kurs dla borowych w Wielkopolsce zorganizował w 1908 roku Kazimierz Wojczyński, nadleśniczy lasów kórnickich hr. Władysława Zamoyskiego. Z propozycją zorganizowania tego typu kursów wystąpił już 1867 roku Filip Skoraczewski, ale władze pruskie nie wydały zgody na ich prowadzenie. Program kursu obejmował następujące przedmioty: botanika leśna, nauki o glebie, miernictwo, nauka siewu i sadzenia drzew, użytkowanie lasu, ochrona lasu i łowiectwo. Upowszechniano także czytelnictwo leśne. Prof. J. Rivoli własnym sumptem wydawał „Przegląd Leśniczy” (1876–1877, 1924–1926). Od 1991 roku ukazuje się on ponownie.

Szerzeniem pozaszkolnej oświaty przyrodniczo-leśnej zajmowało się również Centralne Towarzystwo Gospodarcze w Poznaniu od 1866 roku oraz powołane w 1873 roku Towarzystwo Tatrzańskie. Podobne cele realizowało Polskie Towarzystwo Krajoznawcze założone w 1906 roku.

W okresie Drugiej Rzeczypospolitej oświata przyrodniczo-leśna rozwijała się bardzo dynamicznie. Duży wkład w jej rozwój wniósł Wydział Rolniczo-Leśny Uniwersytetu Poznańskiego. Na szczególne wyróżnienie zasługuje działalność Jana Gwalberta Pawlikowskiego (1860–1939) twórcy polskiego ruchu ochrony przyrody i kontynuatora jego idei – prof. Władysława Szafera, współtwórcy Ligi Ochrony Przyrody.

Po drugiej wojnie światowej już w 1945 roku powstały po raz pierwszy w Polsce dwu- i trzyletnie gimnazja leśne w Brynku, Limanowej, Margoninie i Zwierzyńcu, a w Wierzchowiskach koło Lublina otwarto Leśny Ośrodek Szkoleniowy dla gajowych, który działał do 1965 roku. W następnych latach dokonano reformy średniego szkolnictwa leśnego, gimnazja leśne przekształcono w licea leśne, a później powołano pięcioletnie technika leśne i policealne studium leśne oraz zespoły szkół leśnych. Przedstawiony przez U’Thanta raport *Człowiek i jego środowisko* na XXIII Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 1969 roku uświadomił społeczności całego świata, że środowisko przyrodnicze jest poważnie zdegradowane, a ludzkości grozi poważne niebezpieczeństwo. Od tego czasu rozpoczęto na świecie wiele działań prewencyjnych.

Przyrodnicze placówki naukowe podjęły kompleksowe badania w ramach międzynarodowego programu *Człowiek i biosfera*, które w Polsce koordynował Komitet Naukowy *Człowiek i środowisko* Polskiej Akademii Nauk. Jednocześnie przedstawiciele polskiej administracji rządowej i nauki uczestniczyli w Konferencjach Narodów Zjednoczonych (Sztokholm 1972, Belgrad 1975, Tbilisi 1977, Rio de Janeiro 1992,

Ateny 1995), na których wypracowano akty prawne w zakresie ochrony środowiska. Polska jako sygnatariusz wielu konwencji międzynarodowych bardzo szybko wprowadzała w życie postanowienia poszczególnych konferencji, a zwłaszcza tych zapisów, które dotyczyły edukacji na rzecz ochrony środowiska.

Dokonujący się proces transformacji ustrojowej w Polsce w latach 90. XX wieku sprzyjał tworzeniu doniosłych aktów prawnych w zakresie ochrony środowiska, wśród których na wyróżnienie zasługują: Ustawa o lasach (28.09.1991), Ustawa o ochronie przyrody (16.10.1991) oraz dokument Polityka ekologiczna państwa przyjęty przez Sejm RP. Doniosłym wydarzeniem w historii polskiego leśnictwa było opracowanie *Polskiej polityki kompleksowej ochrony zasobów leśnych* w 1994 roku. Realizatorem tej polityki stały się Leśne Kompleksy Promocyjne (LKP) powołane 19 grudnia 1994 roku przez Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych. Kluczowym zadaniem LKP stała się edukacja leśna społeczeństwa.

Duże zainteresowanie społeczeństwa edukacją leśną skłoniło Dyрекcję Generalną Lasów Państwowych do ujednoczenia przedsięwzięć w zakresie edukacji w Lasach Państwowych. W tym celu powołano zespół zadaniowy do spraw wspomagania merytorycznego działania w zakresie edukacji leśnej społeczeństwa (Zarządzenie 2002). Zespół ten przedstawił propozycje rozwoju edukacji leśnej w Lasach Państwowych (Czołnik 2003), które po zaopiniowaniu znalazły odzwierciedlenie w Zarządzeniu Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych nr 57 z dnia 9 maja 2003 roku w sprawie wytycznych prowadzenia edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych (Znak: ZO-733-6/03). Realizację zadań wyznaczonych przez wyżej wymienione dokumenty podjęły instytucje rządowe, samorządowe oraz różne grupy społeczne. Szczególną aktywność okazali nauczyciele i leśnicy. Nowe zadania przydzielone leśnikom skutecznie pomagają nauczycielom biologii wypełnić luki programowe na poszczególnych poziomach kształcenia biologicznego powstałe w wyniku redukcji godzin biologii w planach nauczania. Szczególnie cenną ofertę programową proponują ośrodki edukacji przyrodniczo-leśnej działające przy Leśnych Kompleksach Promocyjnych, ale główny ciężar edukacji społeczeństwa spoczywa na wszystkich nadleśnictwach w kraju.

Baza edukacji przyrodniczo-leśnej w nadleśnictwach

Na terenie nadleśnictw mogą wystąpić następujące formy ochrony przyrody: lasy chronione, parki krajobrazowe, rezerваты przyrody, obszary chronione Sieci Natura 2000, obszary chronionego krajobrazu, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, pomniki przyrody oraz użytki ekologiczne (*Szumi las* 2004). Nadleśnictwa, na terenie których znajdują się Leśne Kompleksy Promocyjne, uczestniczą w programie na rzecz zachowania leśnych zasobów genowych, posiadają na swoim terenie plantacje nasienne, wyłączone drzewostany nasienne, uprawy nasienne i drzewa doborowe (wzorowe działania leśników w tym programie są nagradzane międzynarodowym certyfikatem FSC – Forest Stewardship Council). Wszystkie wymienione wyżej obszary chronionej przyrody są znakomitą bazą pozaszkolnego kształcenia przyrodniczego i leśnego.

Lasy Państwowe dysponują na terenie kraju następującymi obiektami dydaktycznymi: ośrodkami edukacji przyrodniczo-leśnej (40), izbami przyrodniczo-leśnymi (235), leśnymi wiatami edukacyjnymi (458), leśnymi ścieżkami edukacyjnymi

(833), punktami informacji przyrodniczo-leśnej (1498) i innymi obiektami, jak np. rezerваты przyrody, użytki ekologiczne, ogrody i parki dendrologiczne (1635) (Zadura 2009). Wiodącą rolę w edukacji leśnej w skali całego kraju odgrywa Centrum Informacyjne Lasów Państwowych w Warszawie (CILP), Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie (CEPL) oraz Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie. Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie mieści się w nowoczesnym budynku wyposażonym w sale do ćwiczeń i wykładów, muzeum leśne, arboretum i alpinarium, co pozwala tej jednostce prowadzić zajęcia metodami aktywizującymi. Ponadto do dyspozycji jest nowoczesna baza hotelowa ze stołówką.

Podstawowa działalność w zakresie edukacji leśnej koncentruje się w nadleśnictwach. Zgodnie z wytycznymi Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych (Załącznik 1, 2) każde nadleśnictwo ma obowiązek prowadzenia edukacji przyrodniczo-leśnej na rzecz całego społeczeństwa i do tego celu ma odpowiednią bazę materialną, na którą składa się następująca infrastruktura dydaktyczna: budynki dydaktyczne z pracowniami (salami wykładowymi i wystawowymi), biblioteka z informacją i czytelnią, izby leśne, izby pamięci, punkty informacji leśnej, ścieżki dydaktyczne na terenie różnych środowisk leśnych, sieć komputerową z dostępem do Internetu, zaplecze socjalne (świetlica, kuchnia, magazyn żywności, jadalnia, noclegownia). Wszystkie wymienione obiekty są odpowiednio zaprojektowane i wyposażone w instalacje, maszyny, sprzęt i media dydaktyczne.

Nauczyciel planujący zajęcia dydaktyczne w dowolnej placówce edukacji przyrodniczo-leśnej powinien nawiązać bezpośredni kontakt z leśnikiem. Dla ułatwienia kontaktów nauczycieli z leśnikami nadleśnictwa opracowały specjalny formularz, w którym nauczyciele mogą przedstawić zainteresowania merytoryczne i metodyczne oraz podać charakterystykę uczniów biorących udział w edukacji leśnej (Będkowska 2003). Nauczyciel powinien kierować się następującymi zasadami:

- miejsce, terminy i media ściśle powiązać z celami i treścią zajęć,
- określić funkcje, jakie muszą spełnić dane zajęcia,
- na zajęciach nie stosować zbyt wielu mediów,
- przygotować uczniów do odbioru zajęć,
- zapoznać się z miejscem i możliwościami placówki edukacji leśnej oraz zasadami jej działania (Fleming 1974; Stawiński 2000).

Wiodącą rolę wśród mediów dydaktycznych pełni lektura przyrodnicza (broszury, foldery, ulotki, plakaty, przewodniki, i inne), które w pokażnej ilości są wydawane przez Lasy Państwowe. Nadleśnictwa dysponują także ciekawą filmoteką przyrodniczą. Furorę wśród najmłodszych dzieci robi film animowany pt. *Dzik Ryjko* wyprodukowany przez Ośrodek Rozwojowo Wdrożeniowy Lasów Państwowych w Bedoniu.

Formy edukacji przyrodniczo-leśnej

Od 2004 roku w każdym nadleśnictwie przygotowujący jest Program edukacji leśnej społeczeństwa, który zatwierdza dyrektor Rejonowej Dyrekcji Lasów Państwowych. Zawiera on treści dotyczące walorów przyrodniczych nadleśnictwa, form i tematów edukacji leśnej obiektów edukacyjnych (posiadanych i planowanych do wykonania), wykaz współorganizatorów, adresatów, terminów itp.

Dobór form kształcenia przyrodniczo-leśnego powinien wynikać z analizy:

- ogólnych celów kształcenia i wychowania zawartych w ustawie o systemie oświaty,
- narodowej strategii edukacji na lata 2007–2013,
- strategii kształcenia ustawicznego,
- potrzeb zgłaszanych przez dane środowisko,
- cech osobowościowych słuchaczy (grupy wiekowe),
- bazy materialnej placówki.

Na terenie nadleśnictw Antonin, Bardo, Czerniejewo, Gołębki, Grodziec, Łopuchówko i Osusznicza autor przeprowadził anonimowe badania ankietowe dotyczące pozaszkolnej edukacji przyrodniczo-leśnej i kształcenia ustawicznego leśników, w których uczestniczyli zatrudnieni w nich pracownicy. Ogółem odpowiedzi udzieliło 300 osób. Ponadto przeprowadził wywiady z kadrami kierowniczą w celu uzyskania danych dotyczących tematyki edukacji przyrodniczo-leśnej, udziału w niej poszczególnych grup wiekowych oraz instytucji współpracujących z nadleśnictwami.

W badanych nadleśnictwach realizowane są różne formy edukacji leśnej adresowane do kadry nadleśnictwa i różnych grup społeczeństwa.

Z uwagi na to, że w nadleśnictwach są zatrudnieni pracownicy z różnym stażem pracy i wykształceniem, kadra kierownicza organizuje odpowiednie formy doksztalcania i doskonalenia wewnętrznego. Najczęściej prowadzone są krótkie szkolenia (65–75%) dotyczące certyfikacji drewna FSC, szacunków brakarskich, Sieci Natura 2000, przepisów prawa leśnego, ochrony informacji niejawnych, szkodników pierwotnych sosny, zagospodarowania lasów; kursy (25–35%): obsługi Systemu Informacyjnego Lasów Państwowych, wykorzystania i aktualizacji map numerycznych, językowe i inne.

W ramach samokształcenia leśnicy wykorzystują bogaty zestaw czasopism leśnych, w tym miesięczniki: „Sylwan”, „Echa Leśne”, „Głos Lasu”, „Przegląd Leśniczy”, „Trybuna Leśnika” oraz dwutygodnik „Las Polski”. Ponadto nadleśnictwa otrzymują „Poradniki Leśniczego”, serię zeszytów wydawanych przez PWRiL, oraz zeszyty „Biblioteczki Leśniczego” wydawane przez CILP. Pracownicy nadleśnictw uczestniczą także w konferencjach, seminariach i sympozjach organizowanych przez uczelnie oraz Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Leśnictwa i Drzewnictwa.

W badanych nadleśnictwach głównymi odbiorcami edukacji leśnej byli uczniowie szkół podstawowych (56%) i młodzież gimnazjalna (20%), a następnie młodzież ponadgimnazjalna (7%), dzieci przedszkolne (10%), studenci i dorośli (7%).

Podmiotami współpracującymi z nadleśnictwami są głównie szkoły (58%), a następnie media (14%), organizacje pozarządowe (5%), kościoły (4%), domy kultury (3,6%), ośrodki edukacji ekologicznej (3%), podmioty zagraniczne (2,3%), parki narodowe i parki krajobrazowe (1,3%) i inne (8,8%). Ponad 80% problematyki edukacji leśnej proponowana jest przez kierownictwo nadleśnictw, a pozostałe 20% wynika z potrzeb zgłaszanych przez szkoły oraz partnerów współorganizujących okolicznościowe imprezy. Szkoły najczęściej zamawiają lekcje dotyczące osobiowości przyrodniczych, pracy zawodowej leśników, gospodarki leśnej, piętrowej budowy lasów, rozpoznawania drzew iglastych i liściastych, rozpoznawania roślin tworzących podszyt i runo, rozpoznawania grzybów, adaptacji organizmów do

środowiska, struktury i stosunków ilościowych w populacji, łańcuchów pokarmowych, składników ekosystemów, zjawiska sukcesji, źródeł informacji o lasach.

Z raportu RDLP w Szczecinie wynika, że w latach 2004–2006 prowadzono sześć form edukacji przyrodniczo-leśnej:

- lekcje terenowe (1325–1372 lekcji, w których uczestniczyło 56 697 uczniów),
- prelekcje leśników w szkołach (334–365 prelekcji, w których uczestniczyło około 18 tys. uczniów),
- prelekcje leśników poza szkołą (414–844 prelekcji),
- konkursy leśne dla dzieci i młodzieży (89–123),
- leśne imprezy okolicznościowe (183–305),
- wystawy o tematyce leśnej (21–56),
- inne formy (370–11 574).

Ogółem w ciągu tylko jednego roku około 180 tys. osób korzysta z edukacji leśnej prowadzonej przez nadleśnictwa RDLP w Szczecinie (Raport 2004–2006). Przeciętnie roczne koszty związane z prowadzeniem edukacji leśnej wynoszą w nadleśnictwie około 10–45 tys. złotych, natomiast w skali całego kraju Lasy Państwowe wydatkują na ten cel około 10 mln złotych (Zadura 2009).

Na podstawie przyjętej strategii działań Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych oraz wytyczonych celów edukacji przyrodniczo-leśnej (Grzywacz 2000) kluczową rolę wyznaczono liderom tej edukacji w nadleśnictwach. Każdy lider edukacji leśnej realizuje następujące funkcje:

- edukacyjną – przygotowanie planów i programów, przygotowanie i prowadzenie zajęć teoretycznych, laboratoryjnych i terenowych;
- doradczą – udzielanie porad merytorycznych uczniom, studentom, nauczycielom i innym grupom zawodowym;
- informacyjną (popularyzatorską) – przygotowanie tablic informacyjnych, plansz, folderów, strony internetowej, wydawanie biuletynów, prowadzenie preorientacji zawodowej na temat zawodu leśnika, udzielanie wywiadów mediom;
- administracyjną – prowadzenie dokumentacji i sprawozdawczości dotyczącej edukacji leśnej;
- organizacyjną – przygotowanie konferencji, seminariów, Otwartych Drzwi Nadleśnictwa, konkursów, demonstracji, pokazów, plenerów i wystaw;
- zawodową – wykonywanie zadań zleconych przez nadleśniczego.

Podsumowanie i wnioski

Edukacja przyrodniczo-leśna ma precyzyjnie wyznaczone cele zarówno w perspektywie krótkiej, jak i długiej. Odgrywa kluczową rolę w kreowaniu polityki leśnej państwa, która wynika z Narodowej Strategii Edukacji Ekologicznej. Promocją edukacji leśnej zajmują się oprócz nadleśnictw wyspecjalizowane placówki: Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie, Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie, Centrum Informacyjne Lasów Państwowych w Warszawie, Leśny Bank Genów w Kostrzycy, Instytut Badawczy Leśnictwa w Warszawie, wydziały leśne wyższych uczelni, Leśne Zakłady Doświadczalne oraz liczne stowarzyszenia i organizacje samorządowe. Doskonała sieć, różnorodność, wyposażenie i organizacja poszczególnych placówek edukacji leśnej oraz prowadzenie większości zajęć w lesie – żywym laboratorium przyrody sprawia, że edukacja ta cieszy się ogromnym zainteresowaniem różnych grup społecznych.

Wielu leśników ma przygotowanie pedagogiczne i najczęściej oni prowadzą edukację leśną w nadleśnictwach. Na zajęciach stosują metody praktyczne (obserwacja, pomiar, projektowanie, analizowanie, gry dydaktyczne, sadzenie lasu, konkursy), które aktywizują dzieci i rozbudzają zainteresowania przyrodą ojczystą. Działalność edukacyjna leśników wydatnie wspomaga kształcenie biologiczne. Liczne publikacje leśników, których liczba każdego roku wzrasta, ułatwia samokształcenie dzieci, młodzieży, studentów i nauczycieli. Wielkim atutem niektórych placówek są specjalnie przygotowane zestawy ćwiczeń oraz informacje o lesie napisane alfabetem Braille'a, co umożliwia poznanie bogactwa naszych lasów osobom niewidomym.

Działalność edukacyjna w nadleśnictwach jest dokładnie monitorowana, a jej rezultaty są zamieszczane w *Raporcie rocznym Lasów Państwowych*. Dobrą okazją do popularyzowania wiedzy i osiągnięć polskiego leśnictwa są okolicznościowe święta leśników, m.in. Dzień Leśnika, Dzień Drzewiarza i inne.

Przed kadrą prowadzącą edukację leśną nadleśnictwa stoją następujące zadania:

- zwiększyć współpracę z katedrami pedagogiki, zakładami dydaktyki biologii i oddziałami doskonalenia nauczycieli,
- zacieśnić współpracę ze szkołami zawodowymi, a zwłaszcza technicznymi, w których kształcenie biologiczne jest ubogie,
- przygotować formy edukacji leśnej o charakterze interdyscyplinarnym (biologia / geografia lub geografia / historia),
- opracować ofertę dla społeczności wielkomiejskich, a szczególnie osób starszych,
- zintensyfikować akcje zakładania arboretów przy szkołach,
- zwiększyć informacje o autorytetach polskiego leśnictwa,
- zwiększyć nakłady wydawnictw Lasów Państwowych.

Ścisłe powiązanie edukacji leśnej z administracją wszystkich szczebli Lasów Państwowych przynosi dziś wiele korzyści różnym grupom zawodowym naszego społeczeństwa.

Literatura

- Będkowska H. (2003). *Leśnik – nauczycielowi. Jak zorganizować lekcję w lesie?* Rogów: LZD SGGW, CEPL.
- Czołnik B. (2003). *Zarys strategii rozwoju edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych*. Warszawa: CILP.
- Fleming E. (1974). *Unowocześnienie systemu dydaktycznego*. Warszawa: WSiP.
- Grzywacz A. (2000). *Edukacja leśna społeczeństwa*. Biblioteczka Leśniczego, z. 138, Warszawa: Wyd. Świat.
- Kuźnicki L. (1988). *Współczesna biologia a system edukacji*. „Biologia w Szkole” nr 4, s. 212–219.
- In memoriam* (2004). *Profesor dr h.c. Józef Tivoli 1838–1926*. Poznań: UAM.
- Raport z działalności edukacyjnej RDLP w Szczecinie 2004, 2005, 2006.
- Sawiński J.P. (2000a). *Jak oceniać szkolne osiągnięcia uczniów z przyrody?* Koszalin: Wyd. CEN.
- Sawiński J.P. (2000b). *Misja i zarys rozwoju edukacji przyrodniczej w szkole podstawowej*. Koszalin: Wyd. CEN.

- Stawiński W. (1985). *Zarys dydaktyki biologii*. Warszawa: PWN.
- Stawiński W. (2000). *Dydaktyka biologii i ochrony środowiska*. Warszawa–Poznań: PWN.
- Szumi las wokół nas. (2004). Nadleśnictwo Brzeziny: LKP Lasy Spalsko-Rogowskie.
- Wieczorek T. (1976). *Historia szkolnictwa rolniczego w Polsce*. Warszawa: Dział Wyd. SGGWAR.
- Wrześniewski W., Kościańska I. (2005). *Stan bazy materialnej przedmiotu biologia w szkołach Wielkopolski. W: Diagnoza pedagogiczno-psychologiczna wobec zagrożeń transformacyjnych*, K. Wenta, E. Perzycka (red.). Szczecin: Uniwersytet Szczeciński.
- Zadura J. (2009). *Czym skorupka nasiąknie...*, „Postępy Techniki w Leśnictwie”, nr 105, s. 12.
- Załącznik nr 1 i nr 2 do Zarządzenia nr 57/2003 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych (Znak: ZO-733-6/03).
- Zarządzenie nr 41 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 22 maja 2002 roku.

Forest and nature education in forest districts

Abstract

The paper presents the origins of forest and nature education. The author analyzed the bases and forms of forest and nature education within a forest district and Regional Management of State Forests. The benefits of forest education are presented in the conclusion.

Dr Wincenty Wrześniewski
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Katedra Pedagogiki
ul. Wojska Polskiego 28, 60-667 Poznań, Polska